

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Kur'an'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meallerdeki
Bağlamsal Sorunlar

Yazar: Fatih TİYEK

(Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017)

Reviewed by

Reşat TANK

KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri
Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş/TÜRKİYE
muhammedresat@yandex.com
<https://orcid.org/0000-0001-8023-8884>

Makale Türü/ Article Types: Kitap Değerlendirmesi /Book Reviews

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 15/02/2020

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 17/06/2020

Makale Yayın Tarihi: 30/06/2020

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran / June

Yıl/Year: 18 **Sayı/Issue:** 35 **Sayfa /Page:**225-233

Atıf/Citation: Tank, Reşat. "Kur'an'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar Yazar: Fatih TİYEK (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017)". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (Haziran 2020), 225-233

Kitap Değerlendirmesi

Kur'an'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar

Kur'an-ı Kerim'in indiriliş gayesi muhatapları tarafından anlaşılmasıdır. Muhatap olan insanlar ve özelde de Müslümanlar tarafından günümüze kadar binlerce çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar arasında Kur'an'ı anlamaya yönelik çalışmaların yeri ise daha önemlidir. Zira bu çalışmalarda araştırmacıya ilkeler/usuller vermekte ve Kur'an'ı anlama yolunda ona rehberlik etmektedir. Kendisi mu'ciz okuyanı aciz bırakan ve ilahi kitap olan kuranı kerim üzerinde her ne kadar önemli çalışmalar yapılmışsa da hala bazı yönlerden anlamayı arttıran önemli eserler verilmeye devam edilmektedir. Bu önemli eserlerden biri de Fatih Tiyek tarafından kaleme alınan "*Kur'an'ı Anlamada Bağlamın Rolü Ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar*" adlı eserdir. Bugüne kadar aynı muhtevada müstakil olarak bir çalışma yapılmaması da çalışmanın önemini arttırmaktadır. Kur'an'da bağlam unsurunu tüm yönleriyle ele alan kitap; giriş, üç ana bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Biz de bu çalışmamızda yazarın taksimatına uygun olarak kitabı üç bölümde inceleyeceğiz.

Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, yöntemi, önemi ve önceki çalışmalar üzerinde durulmakla beraber; Kur'an'ın ilkelere hayatlarına tatbik sorumluluğu olan insanların öncelikle Kur'an'ı doğru anlamaları gerektiği ifade edilmekte ve doğru anlamının önemine dikkat çekilmektedir. (s. 1-100)

Birinci bölümde (s. 25-99); doğru anlamaya ulaşmada yardımcı olan hiçbir unsurun ihmal edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Önce kavramsal çerçevede bağlamın tanımlaması, çeşitleri ve bağlamsal anlama ve açıklama üzerinde durulmuştur. Sonra da bağlam ile ilişki içerisinde olan diğer yöntem ve yaklaşımlardan olan dilbilimsel anlama, evrensellik-tarihsellik tartışmaları, Hermenötik ve konulu tefsir çalışmaları değerlendirilmiş ve bunlarda uygulanan yöntem ile konulara nasıl yaklaşıldığı kısaca irdelenmiş ve bunların

bağlamla ortak noktaları ve farklılıkları üzerinde durulmuştur. (*Doğru anlama = dilbilimsel ilkeler + bağlamın tüm unsurları*)

Kitabında bağlama yeni bir tanım yapan Tiyek'e göre *Bağlam*; konuşanın veya yazanın bildiği ya da mesajına örtük bir şekilde etki eden dolayısıyla muhatap konumundaki kimsenin de bilmesi gereken mesajın öncesi ve sonrasındaki bilgileri dilsel özelliklerini, konusunu, amacını, bir bütün içinde ana fikrini, temel ilke ve prensiplerini ve bu mesajın oluşumuna dolaylı olarak etki eden zaman ve mekân faktörlerini ve bireysel özellikleri; mesajın içindeki kelime ve kavramlar arasındaki ilişkileri içine alan bütündür. Yazar, kitabında çokça vurguladığı Kur'an'ı doğru anlama için gereken asli ve tali unsurları yaptığı bu tanımla öz bir şekilde ifade etmiştir.

Yazar, bağlamın iç ve dış bağlam olarak ikiye ayrılmasını kabul etmekte ve bu iki unsuru şöyle izah etmektedir.

İç bağlam; iç dinamikleri oluşturan dilsel özellikler, konu, amaç, temel ilkeler ve semantik alan gibi unsurlardır. Bunların da alt unsurları vardır; dilsel bağlam, konusal bağlam, sınıflandırıcı bağlam, işlevsel bağlam ve varoluşsal bağlam gibi.

Dış bağlam; metnin oluştuğu zamanın ve mekânın şartlarıdır. Dış bağlam, anlaşılacak şeyin oluşmasına sebep olan uygun şartları meydana getiren ve onlara yön veren şartların tamamını içine alır. Metni ortaya çıkaran tarihsel koşulların arka planını bilmeye ve anlamaya katkı sunar. Ayrıca tarihsel bağlam ve kültürel bağlam çerçevesinde de ele alınabileceği vurgulanmıştır.

Yazar, 64-99 sayfaları arasında geçen bağlamın ilişkili olduğu yöntem ve yaklaşımların; dilbilimsel anlama, hermenötik, tarihsellik-evrensellik tartışmaları, konulu tefsir olduğunu kendi başlıkları altında izah ederek, bunlardan birinin bile ihmal edilmesinin anlama ve yorumlama gayretinde yanlış bir sonuca ulaştıracağına dikkatleri çekmektedir.

İkinci bölümde Kur'an'ı anlamaya katkısı bakımından iç ve dış bağlam tanımlamaları yapılarak bunları ihtiva eden unsurlar açıklanmıştır.

İç bağlam; Kur'an'ı anlamak, murad-ı ilahinin anlaşılıp hayata tatbikidir. Kur'an'ı anlamaya katkısı bakımından ayet içerisindeki bütünlükten başlayıp Kur'anî bütünlüğe kadarki ilkeler ve dilbilimsel unsurların beraber ele alınması gerektiğini ifade eden Tiyek, Kur'an'ı anlamaya katkısı bakımından iç bağlamın unsurlarını şu başlıklarda açıklamıştır;

Ayet bütünlüğü ve ayetler arası münasebet, Kur'an'ın konuları ve bu konuların arasındaki münasebet, Kur'anî bütünlük, iç bağlam açısından Kur'an'ın kendine has üslubu, Kur'an'ın sözlü hitabının bağlamsal yönü ve sonradan kitap haline gelmesi gibi tüm bu hususların ihmal edilmemesi gerektiğini ifade eden Tiyek, Kur'an bütünlüğünün ihmal edilmesi yani iç bağlamın devre dışı bırakılması halinde doğru anlamaya ulaşamayacağını vurgulamıştır.

Kur'an'ın indiriliş amacını ve iç bütünlüğünü gözetmeden yapılan anlamlandırma faaliyeti olan parçacı yaklaşımın en önemli neticesi keyfi/sübjektif yorumları doğuracaktır. Bu olumsuz neticeyi izale etmek için iç bağlamın unsurlarının gözetilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Dış bağlam; Kur'an'ı anlamaya etki ve katkısı bakımında ele alınacak dış bağlamla ilgili unsurlar Kur'an'ın nüzulünden başlayıp nüzul sonrası dönemde meydana gelen gelişmeler de dâhil olmak üzere onun metin içi ilişkiler ağına yön veren bütün zaman ve mekân ile ilgili unsurları da kapsadığını, bunların Kur'an'ı anlamada birer vasıta olması hasebiyle Kur'an'ı anlamaya katkısı bakımından ele alınması gerektiğini belirten yazar, dış bağlam ile ilgili unsurları da şöyle ele almıştır. (s. 101-147)

Kur'an'ın Nüzul Tarihi; Kur'an'ın nüzulü, anlama açısından, Kim? Ne zaman? Nerede? Ve Nasıl? Ve Neyi, Nasıl söyledi? Sorularının doğru bir biçimde cevaplandırılması,

Kur'an'ın Nüzul Ortamı; Kur'an'ın bize yönelik mesajının ne olduğunu, bizden ne gibi taleplerde bulunduğu ve Allah'ın kime? Ne? Buyurduğu ayrıca Ne zaman? Nerede? Ve Neden? Buyurduğu gibi sorulara cevap teşkil edecek bir donanıma sahip olmayı, (Nüzul ortamının bilinmesi, istenilmiş ve sunulmuş vahyin doğru tespitine

katkı sağlayacaktır. İstenilen vahiy: bir olay, bir şahıs, bir olgu veya sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bir durum için indirilen. Sunulmuş vahiy ise, herhangi bir şahıs, olay veya olgu veya duruma yönelik olmayan veya yönelik olduğuna dair bir bilgi bulunmayan ayetlerdir.)

Nüzul Sonrası Dönem; sonradan kitap haline getirilen Kur'an'ın/ilahi mesajın doğru anlaşılması için hem kronolojik hem de konularına göre bir okumanın gerekliliği önerilmektedir.

Nüzul Sonrası Dönemde Kur'anî Kavramların Terimleşmesi; kelimelerin anlamının doğru tespiti için, Kur'an öncesi dönemdeki anlamı, Kur'anî anlam/anlamları, nüzul sonrası dönemdeki anlamın özellikleri göz önünde bulundurulmalı. İslam ilimlerinin ihtisaslaşma dönemi olarak da anılan terimleşme süreci dikkat edilecek bir dönemdir. İşte bazı Kur'anî kavramların terimleşme süreci göz ardı edilmesi ile de yanlış anlamaya neden olacağı vurgulanmaktadır.

Nüzul Sonrası Dönemde Güncel Bağlam; kişinin sahip olduğu ve anlamada etki edebileceği ön bilgilerdir. Bu kişisel anlama sübjektif anlamaya neden olduğundan dikkat edilmesi gereken bir unsur olduğunu ifade etmiştir.

Kur'an'ı anlama ve bağlam hususunda Tiyek, Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanmasında bağlamın dikkate alınması gereken bir unsur olduğunu, Kur'an'ın ilahi bir kitap olması başta olmak üzere diğer kendine has özellikleri olduğunu ve dilbilimsel anlamının bağlamsal anlamıyla desteklenmesi gerektiğini ifade ederek, Kur'an'ı anlamada bağlamın katkısını en üst seviyeye çıkarmak için bağlamın önemi ve sınırları üzerinde durulması gerektiğini vurgulamıştır.

Kur'an'ın anlaşılmasında bağlamın rolünü yazar şöyle ifade etmektedir. Kur'an kendi içinde bir bütünlüğe sahiptir. Kur'anî bütünlük esas alınarak doğru bir anlama için anlamlandırana ve yorumlayana şu ilkelere göre bir anlama faaliyetine girmesi ve doğru bir anlama için dilsel olgular (hakikat-mecaz, çok anlamlılık, garip lafızlar gibi) ile bağlamın tüm unsurlarını beraber değerlendirilmelidir. (s. 192-246)

Yazara göre, Kur'an'ın anlaşılmasında bağlamın sınırları, bağlamın sahip olduğu bazı özelliklerden dolayı O'ndan gereği şekilde istifade edebilmek için bu özellikler daha dikkatli ve titiz bir şekilde tespit edilmelidir. Bu özellikler; bağlam hazır, verili bir unsur olmadığından bağlamın tespitinde sübjektifliğin/özneliğin olması, bağlamın iç ve dış gibi çeşitlerin olması ve hangi çeşidi nerede kullanılacağı sorunu, bağlamın bazen birden çok anlamı destekler mahiyette olması gibi özellikleri nedeniyle farklı anlama ve yorumlamaya sebep olacağını ve bunun nedenin de bağlamın sahip olduğu ihtimalli durumlardan insanların yanlış olanı tercih etmesinden kaynaklandığını ifade etmiştir.

Yazar bu sınırlılıkları; bağlamı somutlaştırma sorunu, aynı anlamın birden çok anlama gelme referansı, bağlamsal çeşitliliğin anlaşılmanı etkilemesi, muhatabın bağlama yaklaşımı olarak izah etmiştir. Bağlamın çeşitlerinin olması, anlama dair birçok boyutun tespiti noktasında önemli bir zenginlik olduğunu, ancak bazen farklı anlam ve anlamaların sebebi olduğunu, dolayısıyla bağlamı oluşturan tüm hususlar tespit edilmeli ve bu hususlardan biri tercih edilirken diğerleri dışarıda tutulmamalı diye öneride bulunmuştur.

Üçüncü bölümde (s. 247-402) ise, meal nedir? Yapılan çevirilerde göz ardı edilen hususlar nelerdir? Gibi sorulara cevap aranmaktadır. Bu konularda bağlamdan ne derece yararlanması gerektiği ve başka bir dile yapılan çeviride kaynak dilde anlatılmak istenenin hedefteki dile uygun manalarla çevrilmesi için öneriler yer almaktadır.

Yazara göre, Kur'an çevirileri iki aşamadır. Birincisi, Kur'an'ı anlama ki nüzul öncesi, nüzul dönemi ve nüzul sonrası dönemi dikkate alarak anlama aşaması; ikincisi de Kur'an'ın ifade ettiği anlamı onun kendi iç mantığı ve anlam örgüsü içerisinde hedef dile uygun bir aktarmadır.

Mealler ve bağlam konusunda bağlamı önemli bir unsur haline getiren husus hem anlamanın hem de aktarımdaki açıklamanın doğru olabilmesinin vazgeçilmez bir ölçüsü olmasındandır. Amaç ve yöntem bakımından mealde dikkat edilmesi gereken uyarılarının

birçoğunun bağlamı da göz önünde bulundurmaya yönelik olduğu dikkatlerden kaçmaması gerektiğini ifade eden yazar, Kur'an tercümelerinde hataya düşmemek için dikkat edilmesi gereken hususları şu şekilde izah etmektedir. Kur'an'da yer alan kelime ve kavramların nüzul öncesi, nüzul dönemi ve nüzul sonrasında meydana gelen anlam değişimleri iyi tespit edilmelidir. Kur'anî bütünlük ilkesi olan metin içi tutarlılık gözetilerek tercüme edilmeye çalışılmalıdır. Kur'an'ın nüzul ve metinleşme süreci dikkate alınarak çevrisi yapılmalıdır. Tercüme kim için, niye yapıldığı? Hatırda canlı tutulmalıdır. Hakkında sahih rivayetler olan ayetler hakkında sebebin nüzul olgusu mutlaka dikkate alınmalıdır. Motamot tercümeden kaçınmalıdır.

Yazar, meallerdeki bağlamsal sorunların metodik sebeplerini şöyle izah etmektedir. Biri bütünlük ile ilgili ilkeleri gözetmeme ki bunlar; umum-husus, mutlak-mukayyet, mücmel-mübeyyen ve parçacı yaklaşımdır. Diğer de ideolojik yaklaşım bir diğeri de lafza aşırı bağlılık ki bunlarda; her bir kelimeye mutlaka karşılık bulma arayışı, Kur'an'ın mushaf tertibindeki cümle, ayet ve sayfa düzenini korumaya çalışmadır.

Kur'an ve Bağlam İlişkilendirmesindeki Eksiklik; Bilgi seviyesinin, insanın anlayış ve kavrayış derecesini önemli ölçüde etkilediğini kabul etmek gerekir. Çünkü anlama, bireyin sahip olduğu bilgi seviyesi ve fitrî yeteneği ile doğru orantılıdır.

Nüzul Sonrası Gelişmelerin Bağlam Yapılması; meallerdeki bağlamsal anlama ve yorumlamanın önündeki engellerden biri de nüzul döneminin değil de sonraki gelişmelerin bağlam yapılmasıdır. Bunda da en önemli sebep savunulan görüşü temellendirme arayışdır.

Bağlamın Çerçevesi ve Tespitindeki Zorluk; meallerde görülen bağlamsal problemlerin sebepleri olarak zikredilen hususların çoğunu müfessir ve mütercim kişisel özelliklerinden kaynaklanmakta, bununla beraber bazı problemler bağlamsal hususlara da dayanmaktadır. Neticede, problem daha çok var olan unsurlar arasındaki tercih farkına dayanmaktadır.

Yazar, meallerdeki bağlamsal sorunları da şöyle izah etmektedir; doğru tercüme kaynak dilde anlatılanı doğru anlama ve bu doğru anlaşılana hedef dile doğru ifade etmedir. Söz konusu Kur'an tercümelerinde ayetlerin ihtiva ettiği anlam tam olarak hedef dile aktarılamamaktadır. Bu yüzden ele alınan ayet veya ayet grubunun dilbilimsel anlamı destekleyen ya da eksik kısımlarını tamamlayan iç veya dış bağlamın dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Bağlam ile ilgili unsurlardan bir ya da birkaç unsuru dikkate alınmamasından kaynaklanan ve daha çok yöntemle alakalı bu ihmallere şu problemlere sebep olabilmektedir;

-Ayet veya ayet grubunun içinde bulunduğu bağlamın ona yüklediği anlamdan farklı bir şekilde anlamlandırılması,

-Konu ortaklığından dolayı aynı anlamı ifade eden mükerrer kavram ya da ayetlere farklı anlam verilmesi,

-Bazı anlamlandırmalarda Kur'anî bütünlüğünün dikkate alınmaması,

-Farklı anlam taşımasına karşın bazı kavramlara diğerleriyle eş anlamlı oldukları düşünülerek her geçtiği yerde aynı anlamı verilmesi,

-Kavram anlam ile terim anlamın birbirine karıştırılması,

-Bazı ayetlerin nüzul ortamının da işareti ile kastedilen anlam yerine birtakım ideolojik görüşler bağlamında anlaşılması ve tercüme edilmesi gibi birçok olumsuz sonuçlar bunlardan bazılarıdır.

Meallerdeki diğer bağlamsal sorunlar da şöyle ifade edilmektedir;

-İç bağlamın göz ardı edilmesinden kaynaklanan sorunlar; ayet/ ayetlerin bütünlüğüne riayet etmeme, konu bütünlüğünden uzaklaşma,

-Dış bağlamın göz ardı edilmesinden kaynaklanan sorunlar; Nüzul sebeplerini göz ardı etme, nüzul ortamını, sosyal-kültürel ortamı ve tarihsel ortamı dikkate almama,

-Muhatap farklılıklarını dikkate almama,

-Kavram anlamı ve terim anlamının ayırt edilememesi gibi sorunlar tespit edilmiştir.

Yazar bu bölümde, meallerdeki doğru anlama ve aktarmanın kriterleri olarak, hakiki-mecazi kelimelerin, terimleşmiş kavramların ve diğer dilsel olguların tespitinde dilbilimsel ilkelerle beraber iç ve dış bağlamın tüm unsurlarını ve bunların yanında bağlamın da kendi içerisindeki sınırlılıklarını da gözeterek doğru bir anlamaya dolayısıyla doğru bir tercümeyle yaklaşmış olacağını ifade etmektedir.

Tiyek, sonuç kısmında (s. 403-408) kitabın içinde ele alınan konuların izahını, tespit edilen sorunların aktarımını ve bu sorunlara çözüm önerilerini kısaca ifade etmiştir.

Kur'an'ın ilkelerini hayatlarına tatbik sorumluluğu bulunan/olan Müslümanların bu sorumluluklarını tam manası ile yerine getirebilmeleri için öncelikle onu gönderiliş amacına uygun bir şekilde anlamaları gerektiğini, gerçek manada bir anlamadan söz edilebilmesi için kelime bilgisinin yanında ikinci bir unsur olan bağlama da ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

Yazar, meallerdeki esas amacın Kur'an'ın anlam ve özelliklerini Türkçede de inşa etmek olduğunu ve bağlam unsurunun göz ardı edilmesi ile meallerde bazı problemlerin ortaya çıktığını açık bir şekilde ifade etmektedir.

Bu çalışma ile yazarın, bağlam ile ilgili hususları sistematik bir biçimde ele alması ve karşılaştırmalı örnekler vermesi konunun iyi bir şekilde anlaşılmasını ve hacimli de olsa kitabın akıcı bir şekilde okunmasını sağlamıştır. Ayrıca, kaynakça kısmında çokça eserin yer alması çalışmanın derinlemesine çalışıldığını göstermektedir.